

*Јелена Таст, PhD, државен секретар*  
Министерство за финансии  
[jelena.tast@finance.gov.mk](mailto:jelena.tast@finance.gov.mk)

## ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД ЕНЕРГЕТСКАТА КРИЗА И ПОТРЕБАТА ОД СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА МАКЕДОНСКАТА ЕКОНОМИЈА

### **Abstract**

In order to realize positive rates of economic growth for the Macedonian economy during the period of energy crisis, the structural reform need to be undertaken.

The paper presents the macroeconomic indicators that reflect the crisis and, in this context, analyses the effects of the energy crisis on Macedonian economy.

The analyze is based on the analyses which include the period before and during the crises, with the aim of presenting a clear picture of what has been achieved, but also what has to be done to effective structural reforms.

The paper is structured in several parts. The first part provides an economic trend in the country from the period of year 2019-2023. The second part analyses the effect of increased energy products prices on trade deficit and current account in the Republic of North Macedonia. The third part presents the country's opportunities for the implementation of the concept of green growth.

Regarding the green agenda, the paper indicates that a strategy for green growth is a key challenge for the country's fiscal policy in period that follows. In this context the paper gives a recommendation for future policies due to structural reforms of the country.

**Keywords:** Economic growth, energy crisis, green economy, investment

## ВОВЕД

Светската популација веќе неколку години по ред живее во неизвесност, во услови на неколку последователни кризи што резултираа со негативен економски раст на глобално ниво. Негативните трендови на раст не ја заобиколија ниту Република Северна Македонија.

Расположливите инструменти на фискалната и на монетарната политика дадоа резултати. Мерките беа насочена кон стабилизација на економијата, а со цел поддршка на економската активност во услови на криза. Но, во земјите од Западен Балкан, како резултат на овие шокови, дополнителен проблем беше ограничената фискална поддршка во услови на високо ниво на јавен долг.

Гледано низ историјата, секоја криза создава последици, но носи и нови можности. Структурни промени се неопходни во периодот што следува за заздравување од кризата. Во оваа насока, концептот за т.н. зелен раст, во контекст на одржлив економски раст, во поново време стана многу анализирана и дебатирана тема во светски рамки, а енергетската криза само го потврди значењето на т.н. зелени инвестиции за развојот на земјата.

### 1. АНАЛИЗА НА ЕКОНОМСКИТЕ ДВИЖЕЊА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 2019-2023 ГОДИНА

Во 2019 година, Република Северна Македонија бележи забрзан раст на економијата. Економскиот раст изнесуваше 3,9%, пред сè како одраз на силната домашна побарувачка. Но, веќе од почетокот на 2020 година, како резултат на надворешните шокови, земјата се соочи со неколку последователни кризи, чии ефекти негативно се одразија на македонската економија.

Во 2020 година, економската активност значително се намали, со пад на бруто домашниот производ (БДП) од 4,7% (Т-1).

#### *Т-1: Бруто домашен производ (БДП), 2019-2023 година*

БДП	2019	2020	2021	2022	К1 23	К2 23	К3 23	К1-К3 23
во мил. ден.	692.683	669.280	729.445	803.141	192.431	200.683	215.381	608.495
во мил. евра	11.262	10.852	11.836	13.033	3.120	3.260	3.502	9.882
реален раст, %	3,9	-4,7	4,5	2,2	1,5	1,1	1,2	1,2

**Извор:** ДЗС, <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=98&r-brObl=14>.

Приватната потрошувачка се намали за 3,6%, но беше компензирана со силната јавна потрошувачка, која бележи раст од 9,8%, како одраз на зголемените расходи на државата поради преземените фискални мерки за справување со кризата (Т-2).

**Т-2: Финална потрошувачка, 2019-2023 година (реален раст во %)**

	2019	2020	2021	2022	К1 23	К2 23	К3 23	К1-К3 23
<b>Финална потрошувачка</b>	3,5	-1,2	7,0	2,2	-0,2	2,1	1,8	1,2
Приватна потрошувачка	3,7	-3,6	8,6	3,8	0,7	2,8	2,8	2,1
Јавна потрошувачка	2,5	9,8	0,9	-5,0	-4,3	-1,1	-3,0	-2,8

**Извор:** ДЗС, <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=98&r-brObl=14>.

Во 2020 година, бруто-инвестициите бележат пад од 15,1% (Т-3).

**Т-3: Бруто-инвестиции, 2019-2023 година**

Бруто-инвестиции	2019	2020	2021	2022	К1 23	К2 23	К3 23	К1-К3 23
реален раст (%)	9,5	-15,1	2,9	9,4	-21,8	-4,4	-18,2	-14,5
% од БДП	34,3	29,9	32,2	36,0	23,3	24,5	20,8	22,8

**Извор:** ДЗС, <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=98&r-brObl=14>.

Извозот падна за 10,9% како резултат на влошената меѓународна економска средина и нарушувањето на глобалните синџири на снабдување. Увозот се намали за 10,9%, најмногу поради намалениот увоз на интермедијарните производи (Т-4).

**Т-4: Извоз и увоз на стоки и услуги, 2019-2023 година (реален раст во %)**

	2019	2020	2021	К1 22	К2 22	К3 22	К4 22	2022	К1 23	К2 23	К3 23	К1-К3 23
Извоз	8,9	-10,9	14,3	9,1	12,2	16,3	8,0	11,4	6,6	-1,4	-5,0	-0,2
Увоз	10,1	-10,9	14,8	16,5	15,3	14,6	4,9	12,4	-5,0	-2,0	-9,8	-5,6

**Извор:** ДЗС, <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=98&r-brObl=14>.

Стапката на инфлација во 2020 година изнесуваше 1,2%, пред сè како одраз на растот на цените на храната (Т-5).

**Т-5: Стапка на инфлација, 2019-2023 година**

	2019	2020	2021	2022	К1-К3 2023
<b>Стапка на инфлација (%)</b>	0,8	1,2	3,2	14,2	9,4

**Извор:** ДЗС, <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=98&r-brObl=14>.

Позитивните трендови на пазарот на труд од 2019 година продолжија и во првиот квартал од 2020 година, по што следувааше умерен пад на вработеноста како резултат на пандемијата. Во текот на 2020 година, стапката на невработеност изнесуваше 16,4% (Т-6).

**Т-6:** Активно население, стапка на вработеност и невработеност, 2019-2022 година

	Активно население				Стапка на	
	Вкупно	Вработени	Невработени	Активност	Вработеност	Невработеност
<b>2019</b>	964.014	797.651	166.363	57,2	47,3	17,3
<b>2020</b>	950.858	794.909	155.949	56,4	47,2	16,4
<b>2021</b>	819.892	693.494	126.398	55,8	47,2	15,4
<b>2022</b>	808.078	692.034	116.045	55,2	47,3	14,4

**Извор:** ДЗС, <https://www.stat.gov.mk/PrethodniSoopstenijaOblast.aspx?id=98&r-brObl=14>.

Во 2021 година, и покрај влијанието на пандемијата, економијата закрепна во согласност со очекувањата. Беше забележан раст на економијата во сите четири квартали од годината, што последователно доведе до просечен економски раст од 4,5% во 2021 година (види: Т-1).

Растот на економската активност во 2021 година беше резултат на поволната домашна побарувачка. Потрошувачката се зголеми за 7%, што беше примарно поттикната од растот на приватната потрошувачка од 8,5%. Врз растот на потрошувачката најмногу влијаеше растот на платите, како и државната помош за компаниите во справување со пандемијата. Јавната потрошувачка се намали за 0,9% (види: Т-2).

Во 2021 година, бруто-инвестициите се зголемија за 2,9%, пред сè како резултат на значителниот пораст во вториот и во четвртиот квартал од годината (види: Т-3).

Извозот на стоки и услуги закрепна во првата половина од годината, продолжувајќи со умерено темпо на раст во втората половина, при што извозната активност се зголеми за 14,3% на реална основа, во услови на закрепнување на странската побарувачка. Увозот на стоки и услуги реално се зголеми за 4,8%, главно поттикнат од зголемениот увоз на интермедијарни производи (види: Т-4).

Во 2021 година, стапката на инфлација изнесуваше 3,2%, како одраз на ценовните притисоци предизвикани од факторите специфични за кризата (види: Т-5).

Просечната стапка на вработеност изнесуваше 47,2% во 2021 година, што беше на исто ниво во однос на 2020 година (види: Т-6).

По закрепнувањето на економијата во 2021 година, растот на домашната економија во 2022 година во голема мера беше ограничен од случувањата на глобално ниво. Продлабочувањето на енергетската криза, високата инфлација и заострувањето на финансиските услови, како одговор на засилените инфлациски очекувања, негативно се одразија и на домашната економија. Во овие околности, економскиот раст во 2022 година изнесуваше 2,1% (види: Т-1).

Анализирано според расходната страна на БДП, економскиот раст во 2022 година во целост се должи на зголемената домашна побарувачка, во услови на зголемени бруто-инвестиции и на зголемена потрошувачка, додека нето-извозот имаше негативен придонес кон растот.

Во 2022 година, бруто-инвестициите бележат раст од 9,4%, главно како резултат на растот на резервите на интермедијарни производи и сировини, енергенси, за да се ублажат неповолните ефекти врз достапноста и врз цените на овие производи, особено во првата половина од годината (види: Т-3). Позитивен придонес кон растот на инвестициите имаа зголемените капитални расходи од буџетот. Потрошувачката бележи раст на реална основа од 2,0%, поддржана од растот на платите и од солидната кредитна активност. Јавната потрошувачка се намали за 2,6% како резултат на намалувањето на помалку продуктивните расходи (види: Т-2). Извозот на стоки и услуги продолжи со силна динамика и во 2022 година и забележа раст од 11,4%, но истовремено, увозот се зголеми за 12,4% на реална основа, со што нето-извозот имаше негативен придонес кон економскиот раст (види: Т-4).

Во 2022 година, стапката на инфлација изнесуваше рекордни 14,2% (види: Т-5).

Од 2023 година, глобалната економија продолжи да закрепнува со поинтензивно темпо. Во првиот квартал од годината, економијата оствари раст од 1,5% (види: Т-1).

Гледано од расходната страна, позитивен придонес кон растот имаше приватната потрошувачка, со раст од 2,1%, во услови на раст на платите и кредитирањето на населението. Исто така, раст бележи и нето-извозот, како резултат на пораст на извозот и истовремен пад на увозот. Од друга страна, беше регистриран пад на јавната потрошувачка од 4,3% и на бруто-инвестициите од 11,7% (види: Т-2, Т-3 и Т-4).

## 2. ЕФЕКТИТЕ ОД ЗГОЛЕМЕНИТЕ ЦЕНИ НА ЕНЕРГЕНСИТЕ ВРЗ ТРГОВСКИОТ ДЕФИЦИТ И ТЕКОВНАТА СМЕТКА

Влијанието на кризата резултираше со раст на цените на сировините на меѓународниот пазар, кои се рефлектираа и на домашната економија, главно преку растот на цените на основните продукти и енергенсите (електрична енергија, нафта и гас).

Зголемените цени на енергенсите влијаеја врз трговскиот дефицит и врз тековната сметка на земјата. Така, вредноста на нето-увозот на електрична енергија во 2022 година достигна 368,9 милиони евра и споредено со 2021 година е повисока за 129,1 милион евра, односно за 53,8%. Растот на вредноста на нето-увозот во најголема мера се должеше на растот на цената на електричната енергија на меѓународниот пазар, имајќи предвид дека количеството на увезена струја во овој период е намалено за 43,0%. Во периодот јануари-август 2023 година, вредноста на нето-увозот на електрична енергија е негативна и изнесува -22,0 милиони евра, во споредба со истиот период во 2022 година, кога вредноста на нето-увозот изнесуваше 378,4 милиони евра. Во однос на количеството на увезена нето-енергија, тоа во периодот

јануари-јули 2023 година, согласно расположливите податоци, е намалено за 108,1% во однос на истиот период од 2022 година (Т-7).

*Т-7: Извоз и увоз на електрична енергија, 2021-2023 година*

	Во .000 евра			Во GWh			Просечна цена на увоз по GWh (во илјади евра)	Годишна промена на вредноста на нето- увозот (во %)	Годишна промена на нето- увозот во GWh (во %)
	Извоз	Увоз	Нето- увоз	Извоз	Увоз	Нето- увоз			
2021	40.865	280.734	239.869	359,1	2.836,8	2.477,7	99,0	116,9	6,5
2022	210.086	579.028	368.942	523,2	1.935,7	1.412,5	299,1	53,8	-43,0
I 2023	35.192	34.507	-685	101,3	65,4	-35,8	527,3	-100,8	-114,3
II	37.725	22.852	-14.873	113,2	66,7	-46,5	342,7	-122,5	-117,7
III	19.122	14.400	-4.722	127,2	66,8	-60,4	215,6	-108,4	-127,2
IV	19.775	12.184	-7.592	116,7	95,2	-21,5	128,0	-113,9	-112,9
V	14.015	12.646	-1.369	10,0	103,5	93,5	122,2	-103,9	-29,2
VI	2.196	13.037	10.840	140,9	90,3	-50,7	144,4	-59,3	-133,9
VII	15.919	8.854	-7.065	121,4	138,9	17,4	63,8	-122,3	-81,2
VIII	17.732	21.196	3.464	145,6	132,0	-13,6	160,6	-86,7	-182,7
IX	18.767	16.442	-2.325	133,0	143,3	10,3	114,7	-148,2	-120,5
X	9.600	14.285	4.685	147,6	125,9	-21,7	113,5	-110,5	-123,3
XI	27.651	19.956	-7.695					-136,1	
I-XI 2023	217.695	190.358	-27.336	1.156,8	1.027,9	-128,9	165,8	-107,6	-109,2

**Извор:** ДЗС, <https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef>, и сопствени пресметки.

Слична е состојбата и со увозот на нафта и производи од нафта. Имено, во 2022 година, вредноста на нето-увозот на нафта достигна 980,7 милиони евра, што е раст

од 96,8% споредено со 2021 година, во услови кога нето-увозот количествено порасна за 9,5%. Во првите осум месеци од 2023 година, вредноста на нето-увозот на нафта достигна 518,5 милиони евра, што е пад од 20,3% споредено со истиот период од 2022 година. Притоа, нето-увозот количествено останува на исто ниво споредено со првите осум месеци од 2022 година (Т-8).

**Т-8: Извоз и увоз на нафта и производи од нафта, 2021-2023 година**

	Во .000 евра			Во тони			Годишна промена на вредноста на нето-увозот (во %)	Годишна промена на нето-увозот во тони (во %)
	Извоз	Увоз	Нето-увоз	Извоз	Увоз	Нето-увоз		
2021	83.568	581.929	498.362	168.284	1.194.721	1.026.436	62,5	5,5
2022	153.164	1.133.846	980.683	155.816	1.280.108	1.124.292	96,8	9,5
I 2023	10.438	81.523	71.085	11.195	100.815	89.620	23,1	-3,5
II	10.149	67.851	57.702	11.580	90.215	78.634	7,4	3,5
III	7.023	81.624	74.602	8.326	116.080	107.753	-15,9	10,9
IV	6.314	59.615	53.301	8.875	82.140	73.265	-28,2	-18,7
V	7.581	62.850	55.269	12.203	94.268	82.064	-39,0	-11,4
VI	7.986	64.052	56.066	11.449	92.786	81.336	-37,1	10,5
VII	12.792	76.915	64.123	17.401	127.183	109.782	-25,5	41,0
VIII	7.076	93.415	86.339	7.709	123.223	115.514	-21,6	-15,9
IX	10.571	80.678	70.107	11.823	89.734	77.911	-20,1	-33,8
X	9.194	72.781	63.588	11.211	83.639	72.428	-30,5	-21,4
XI	5.517	71.607	66.091	7.693	89.860	82.166	-18,8	-4,6
I-XI 2023	94.640	812.912	718.272	119.467	1.089.941	970.474	-21,2	-6,1

**Извор:** ДЗС, <https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pXweb/mk/MakStat/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef>, и сопствени пресметки.

Слични движења се забележуваат и кај увозот на природен гас. Имено, во 2022 година, нето-увозот на природен гас достигна 375,6 милиони евра, што претставува раст од 174,5% споредено со 2021 година, во услови кога нето-увозот количествено е намален за 19,5% (Т-9).

**Т-9: Извоз и увоз на природен гас, 2021-2023 година**

	Во .000 евра			Во тони			Годишна промена на вредноста на нето-увозот (во %)	Годишна промена на нето-увозот во тони (во %)
	Извоз	Увоз	Нето-увоз	Извоз	Увоз	Нето-увоз		
2021	3.052	139.895	136.843	1.860	344.670	342.810	58,5	15,0
2022	4.627	380.232	375.605	1.793	277.847	276.055	174,5	-19,5
I 2023	237	51.199	50.962	85	32.893	32.808	163,5	-19,1
II	339	43.338	42.999	143	29.430	29.287	-1,9	-6,4
III	409	32.321	31.912	158	32.483	32.325	-22,3	-4,4
IV	252	26.613	26.361	95	30.316	30.221	-39,1	-16,5
V	446	21.686	21.240	183	31.013	30.830	67,5	177,8
VI	358	4.707	4.349	155	8.859	8.704	-43,1	5,7
VII	567	14.928	14.361	244	23.569	23.325	150,5	219,6
VIII	134	17.737	17.603	56	27.401	27.344	-5,6	76,4
IX	190	17.579	17.388	86	29.770	29.684	-59,7	30,2
X	191	16.607	16.417	87	26.313	26.226	-80,4	-11,2
XI	271	19.823	19.552	125	30.483	30.358	52,6	216,4
I-XI 2023	3.392	266.537	263.145	1.417	302.529	301.112	-20,7	22,5

**Извор:** ДЗС, <https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef>, и сопствени пресметки.

Во 2022 година, трговскиот дефицит значително се прошири, забележувајќи високи стапки на раст. Така, во 2022 година, дефицитот беше зголемен за 1.147,3 милиони евра во однос на 2021 година; притоа, зголемениот дефицит од размената на нафта учествуваше со 482,3 милиони евра, на електрична енергија со 129,1 милион евра и на природен и течен гас со 238,8 милиони евра. Така, 74,1% од зголемениот дефицит во 2022 година се должи на зголемениот дефицит во размената на нафта, електрична енергија и природен и течен гас.

Во периодот јануари-август 2023 година, трговскиот дефицит е намален за 28,1% во однос на истиот период од 2022 година, при што дефицитот во размената на природен и течен гас е зголемен за 17,5 милиони евра, додека дефицитот во размената



на нафта е намален за 132,0 милиони евра. Во размената со електрична енергија е остварен суфицит од 22,0 милиони евра, наспроти дефицитот од 378,4 милиони евра остварен во првите осум месеци од 2022 година (Т-10).

**T-10: Трговски дефицит 2021-2023 година (месечно и годишно ниво)**

	Во мил. евра	% на годишен раст
2021	-2.678,4	47,3
2022	-3.825,6	42,8
I 2023	-228,1	-13,2
II	-196,1	-37,2
III	-209,3	-35,6
IV	-195,6	-51,7
V	-215,2	-31,9
VI	-241,9	-6,8
VII	-201,4	-25,3
VIII	-309,6	-11,7
IX	-210,4	-38,9
X	-277,5	-16,9
XI	-238,5	-16,0
I-XI 2023	-2.523,5	-27,1

**Извор:** ДЗС, <https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/?rx-id=46ee0f64-29924b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef>, и сопствени пресметки.

### 3. ЗЕЛЕНА АГЕНДА

Концептот за т.н. зелен раст, во контекст на одржлив економски раст, во поново време стана многу анализирана и дебатирана тема во светски рамки, а енергетската криза само го потврди значењето на т.н. зелени инвестиции за развојот на земјата.

Заштитата од климатските промени има посебно место во агендата на развиените земји. Тенденцијата е овој концепт да биде применет од страна на сите земји, без разлика на степенот на развиеност.

Зелената агенда на ЕУ (EU Green Deal) предвидува државите членки на ЕУ да преминат во климатски неутрални економии, со користење на европските фондови, како и со давање приоритет на проектите што имаат влијание врз последиците од климатските промени.

Во рамките на Зелената агенда е изготвен и Економски и инвестициски план за државите од Западен Балкан, кој предвидува мобилизирање на фондовите во вредност од околу девет милијарди евра. Планот содржи пет столба што ја чинат суштината на концептот за зелен раст, и тоа: климатска акција, вклучувајќи декарбонизација,

енергија и мобилност, циркуларна економија – рециклирање, одржливо производство и ефикасно користење на ресурсите, биодиверзитет, со цел да се заштитат природните богатства, намалување на загадувањето на воздухот, водата и земјиштето и одржлив систем за производство на храна и рурални подрачја (ЕК 2020).

Стратегијата за долгорочниот развој на енергетиката до 2040 година на Република Северна Македонија може да има посебен придонес во имплементацијата на концептот на т.н. зелен раст во земјата. Имено, според креаторите на Стратегијата, инвестициите во енергетиката се очекува да апсорбираат 1/5 до 1/4 од вкупните инвестиции во основни средства во земјата (Фити и др. 2021).

Според мислењата на експертите, македонската економија се карактеризира со зависност од увоз на енергија, неефикасно користење на енергијата, како и застареност на системите за производство на енергија. Кризата јасно ја покажа ранливоста на домашната економија. Истовремено, со текот на времето станува сè појасно дека во услови на ограничен фискален простор, во периодот што следува сè повеќе во фокус ќе биде улогата на приватниот сектор. Во Република Северна Македонија, повеќе од јасна е потребата од развој на јавно-приватно партнерство во оваа област. Но, овде треба да се има предвид фактот за ограниченото искуство на земјата. Оттука, потребна е брза имплементација на дадените препораки од Светската банка за мобилизација на приватниот и јавниот капитал во насока на поттикнување на капиталните инвестиции на земјата.

## Користена литература

### Единици на кирилица

Народна банка на Република Северна Македонија. Достапно на: <https://nbstat.nbrm.mk/rxweb/mk/MS%20i%20KS/> (пристапено во декември 2023 година)

Програма за економски реформи (ПЕР) 2024-2026, Република Северна Македонија. Достапно на: <https://finance.gov.mk/economic-reform-program/?lang=en> (пристапено во јануари 2024 година)

Светска банка. Достапно на: <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets> (пристапено во декември 2023 година)

Унгарска енергетска берза. Достапно на: <https://hupx.hu/en/market-data/dam/historical-data> (пристапено во декември 2023 година)

Фити Т (2020) Макроекономија на големите кризи. Скопје: МАНУ.

Фити Т, Антовска-Митев М, Дранговска Т (2021) „Фискални предизвици во пост кризниот период – јавни инвестиции и зелен раст“. Во: Фити Т (ур.), Предизвиците на фискалната политика во периодот на пандемијата од КОВИД-19 и перспективи во посткризниот период. Скопје: МАНУ, стр. 35-54.

Единици на латиница

European Commission (2020) “Guideline for the Implementation of the Green Agenda for Western Balkans”. Brussels, 6.10., SWD (2020) 223 final.

International Monetary Fund (2020) World Economic Outlook Database.

Krugman P (2020) *Arguing with Zombies-Economics, Politics and the fight for a better future*. W. W. Norton & Company.

World Bank (2020, October) Regional Economic Report.

World Bank (2021) Climate Change Action Plan 2021-2025.

World Bank (2021) GFDRR, Enabling Private Investment in Climate Adaptation and Resilience.